

З. АЛПТЕКИН¹, К.А. ЖОЛДАСБЕКОВА², Д.Б. ЕШЕНКУЛОВА³

¹М. Әуезов атындағы Оңтүстік Қазақстан университетінің PhD докторанты

(Қазақстан, Шымкент қ.), e-mail: alptekinzeinel81@gmail.com

²педагогика ғылымдарының кандидаты, доцент

М. Әуезов атындағы Оңтүстік Қазақстан университеті

(Қазақстан, Шымкент қ.), e-mail: karla_1981kz@mail.ru

³PhD, Мирас университетінің қауымдастырылған профессоры

(Қазақстан, Шымкент қ.), e-mail: eshenkulova.d@miras.edu.kz

ҚАЗАҚСТАН МЕН ТҮРКИЯДАҒЫ ЖОҒАРЫ БІЛІМ БЕРУ ЖҮЙЕСІН САЛЫСТЫРМАЛЫ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ТАЛДАУ

Аңдатпа. Түркия мен Қазақстанның жоғары білім беру жүйесіне салыстырмалы педагогикалық талдау жүргізілді. Осы елдердің жоғары білім беру жүйесінің құрылымында трансформациялық компоненттердің ұқсастығы мұқият байқалды. Бұл елдерде жоғары білім беру жүйесі 3 негізгі дәрежеден тұрады: бакалавриат, магистратура және докторантура. Зерттеу шарттары ұқсас. Әр жүйенің бірегейлігі себебінен қазақстандық білім беру жүйесінде көптеген ерекше компоненттер бар. Бұл елдердің қалыптасуының мәні – даму тәсілі, жоспарды жүзеге асыру, прогресті мойындау және идеалды болашақ құру. Негізгі көңіл бөлетін нәрсе, бұл елдерге кәсіби дайындалған және білікті мамандар қажет, өйткені олар өз экономикасын дамытуы керек.

Егер біз дамыған елдердің білім беру жүйесін қарастыратын болсақ, онда бұл жүйе толығымен декоммунизацияланған көп сатылы, оның ішінде жоғарыдан кейінгі білім саласы осы кезеңдер арасындағы тікелей байланыс барысындағы өзгешіліктер бар деген қорытынды жасауға болады.

Әр түрлі елдердің білім беру жүйелеріне салыстырмалы талдау жүргізе отырып, жоғары білімге қомақты инвестициялар тарту мен кейінгі нәтижелер арасындағы байланысты декоммунизациялау мәселесі қарастырылады.

Нормативтік құқықтық актілер мен ғылыми әдебиеттерді талдау нәтижесінде халықаралық білім беру жүйесінде жоғары білім беруді жақсарту стратегиялары айқындалды. Қазақстанның жоғары білім беру жүйесінің ерекшеліктері белгіленді, оны жетілдірудің негізгі тенденциялары мен принциптері айқындалды. Түрік жоғары білім беру жүйесінің қалыптасу және даму кезеңдері анықталып, салыстырылды.

Кілт сөздер: жоғары білім, салыстырмалы педагогика, Қазақстандағы жоғары білім, Түркиядағы білім, Болон процесі, салыстырмалы талдау.

*** Бізге дұрыс сілтеме жасаңыз:**

Альптекин З., Жолдасбекова К.А., Ешенкулова Д.Б. Қазақстан мен Түркиядағы жоғары білім беру жүйесін салыстырмалы педагогикалық талдау // *Ясауи университетінің хабаршысы*. – 2024. – №4 (134). – Б. 451–461. <https://doi.org/10.47526/2024-4/2664-0686.134>

***Cite us correctly:**

Alptekin Z., Joldasbekova K.A., Eshenkulova D.B. Qazaqstan men Turkiadagy jogary bilim беру juiesin salystyrmaly pedagogikalыq talдаu [Comparative Pedagogical Analysis of the System of Higher Education in Kazakhstan and Turkey] // *Iasauі universitetinin habarshysy*. – 2024. – №4 (134). – В. 451–461. <https://doi.org/10.47526/2024-4/2664-0686.134>

Мақаланың редакцияға түскен күні 04.06.2024 / қабылданған күні 30.12.2024

Z. Alptekin¹, K.A. Zholdasbekova², D. Eshenkulova³

¹PhD Doctoral Student of M. Auezov South Kazakhstan University
(Kazakhstan, Shymkent), e-mail: alptekinzeinel81@gmail.com

²Doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor
M. Auezov South Kazakhstan University (Kazakhstan, Shymkent), e-mail: karla_1981kz@mail.ru

³PhD, Associate Professor of Miras University
(Kazakhstan, Shymkent), e-mail: eshenkulova.d@miras.edu.kz

Comparative Pedagogical Analysis of the System of Higher Education in Kazakhstan and Turkey

Abstract. A comparative pedagogical analysis of the higher education system of Turkey and Kazakhstan was carried out. The similarity of transformational components in the structure of the higher education system of these countries was carefully observed. In these countries, the higher education system consists of 3 main degrees: Bachelor's, master's and doctoral degrees. The study conditions are similar. Due to the uniqueness of each system, there are many unique components in the Kazakh education system. The essence of the formation of these countries is the way of development, the implementation of the plan, the recognition of progress and the creation of an ideal future. The main focus is that these countries need professionally trained and qualified professionals, as they need to develop their economy.

If we consider the education system of developed countries, then we can conclude that this system is a fully decommunized multi-stage, including the post-graduate sphere of Education, which has differences in the individual of direct contact between these stages.

Conducting a comparative analysis of the educational systems of different countries, the problem of decommunization of the relationship between attracting significant investments in higher education and subsequent results is considered.

As a result of the analysis of regulatory legal acts and scientific literature, strategies for improving higher education in the international education system were identified. The features of the higher education system of Kazakhstan were identified, the main trends and principles of its improvement were identified. The stages of formation and development of the Turkish higher education system were identified and compared.

Keywords: higher education, comparative pedagogy, higher education in Kazakhstan, education in Turkey, Bologna process, comparative analysis.

З. Альптекин¹, К.А. Жолдасбекова², Д.Б. Ешенкулова³

¹PhD докторант Южно-Казахстанского университета имени М. Ауезова
(Казахстан, г. Шымкент), e-mail: alptekinzeinel81@gmail.com

²кандидат педагогических наук, доцент
Южно-Казахстанский университет имени М. Ауезова
(Казахстан, г. Шымкент), e-mail: karla_1981kz@mail.ru

³PhD, ассоциированный профессор Университета Мирас
(Казахстан, г. Шымкент), e-mail: eshenkulova.d@miras.edu.kz

Сравнительный педагогический анализ системы высшего образования в Казахстане и Турции

Аннотация. Проведен сравнительный педагогический анализ системы высшего образования Турции и Казахстана. В структуре системы высшего образования этих стран тщательно прослеживается сходство трансформационных компонентов. В этих странах система высшего образования состоит из 3 основных степеней: бакалавриата, магистратуры

и докторантуры. Условия исследования схожи. По причине уникальности каждой системы в казахстанской системе образования существует множество уникальных компонентов. Суть формирования этих стран заключается в способе развития, реализации плана, признании прогресса и создании идеального будущего. Основное внимание уделяется тому, что этим странам нужны профессионально подготовленные и квалифицированные специалисты, поскольку они должны развивать свою экономику.

Если рассматривать систему образования продвинутых стран, то можно сделать вывод, что данная система является полностью декоммунизированной многоступенчатой, в том числе и в сфере высшего образования, существуют различия в индивидуальности прямой связи между этими периодами.

Рассматривается проблема декоммунизации взаимосвязи между привлечением значительных инвестиций в высшее образование и последующими результатами на основе сравнительного анализа образовательных систем разных стран.

В результате анализа нормативных правовых актов и научной литературы определены стратегии улучшения высшего образования в международной системе образования. Выявлены особенности системы высшего образования Казахстана, определены основные тенденции и принципы ее совершенствования. Определены и сопоставлены этапы становления и развития турецкой системы высшего образования. Было установлено, что две страны обмениваются опытом друг с другом.

Ключевые слова: высшее образование, сравнительная педагогика, высшее образование в Казахстане, образование в Турции, Болонский процесс, сопоставительный анализ.

Кіріспе

Қазіргі жаһандық қоғам барлығын қызықтыратын және кез келген елдің мәдениетінің жаһандық мәдениетке қатысуына мүмкіндік беретін қолжетімді ақпараттық кеңістікті қамтамасыз етеді. Мұндай жалпы мәдениет өте қажет, өйткені әр елдің мәдениеті басқа мәдениеттер үшін пайдалы және қызықты өзіндік ерекшеліктерге ие. Мемлекеттің дамуы жоғары білімнің сапасына байланысты болғандықтан, оның рөлі зор. Екінші жағынан, орта мектептердегі білім университеттік білімге жүйелі түрде көшу мақсатында жасалды. Басқа елдердегі білім беру тәжірибесін зерттеу нақты бір ерекшеліктерге байланысты қызығушылықпен жүргізілді.

Қазақстан мен Түркиядағы жоғары білім беруді жаңғырту және дамыту тақырыбына арналған көптеген зерттеулер бар. Біздің жұмысымыздың мақсаты Қазақстан мен Түркиядағы жоғары білім беру жүйелерін дамыту мен жақсартудың негізгі аспектілерін анықтау және сынақтан өткізу, сондай-ақ осы жүйелерді салыстырмалы талдау болып табылады.

Жоғары білім беруді дамытудағы әртүрлі елдердің жеке ерекшеліктері, әлеуметтік-экономикалық, тарихи және басқа да көрсеткіштерден, соның ішінде өткен тәжірибе мен ұлттық дәстүрлерден қалыптасқан ерекшеліктері бар. Жалпы ерекшелігі, жоғары білім беру жүйесі жекелеген мемлекеттердің әлеуметтік-экономикалық дамуының маңызды факторына айналды, сонымен қатар әлемдік деңгейдегі кейбір күрделі мәселелерді шешуде жоғары білімнің қазіргі жаһандық қоғамдағы маңызы мен рөлі артты.

Алдыңғы қатарлы мемлекеттерде кәсіптік және жоғары білім беруді жетілдірудің мазмұны мен құндылығын түсіну үшін кейбір факторлар мен жағдайларды ескеру қажет.

Өркениетті дамыған мемлекеттер соңғы онжылдықтарда рухани және әлеуметтік салалардағы әлеуметтік даму мен экономикалық өзгерістердің маңызды факторы ретінде кәсіби жоғары білімнің құндылығы мен рөлін арттыру үшін жұмыс істеуде [1]. Қоғамдағы

білім мен кәсібиліктің құндылығы барлық жағынан артып келеді. Қоғамның қалыптасуы, дамуы мен елдің болашағы арасындағы байланыс өзара тәуелді және ажырамас болып келеді. Халықтың білім дәрежесі (маңызды сипаттама), маңызды ғылыми идеялардың практикалық мәні, шығармашылық ассимиляция, руханият және жоғары мораль қоғамның әлеуметтік, саяси және экономикалық прогресі үшін өте маңызды.

Жоғары білім беруді әмбебаптандыру (әр елдің ерекшеліктерін, мақсаттары мен мүдделерін, қажеттіліктерін ескере отырып) білім беру ұтқырлығын қалыптастыруды, кәсіптік білім беру бағдарламаларын іске асыруды және ұйымдастыруды, жаһандық деректер базасы мен білім нормаларына жауап беретін өңірлік және ұлттық педагогикалық және ғылыми білім банктерін құруды, халықаралық коммуникациялық желілерге ашық қолжетімділікті қамтамасыз ету жөніндегі күш-жігерді қамтиды. Күш үйлесімділікті қажет етеді. Қазіргі уақытта алдыңғы қатарлы мемлекеттердің жоғары білім беру жүйесінде осындай зерттеулер жиі жүргізілуде.

Ұлыбританиядағы, Германиядағы, АҚШ-тағы, Жапониядағы, Франциядағы жоғары білім құрылымында ұқсас тарихи тамырлар, шығармашылық ұмтылыстар, ғылыми идеялар, бәсекеге қабілеттілік пен бәсекелестік және тәжірибе тән. Германия ғылымды қажет ететін өнімдер мен озық технологиялар саудасында Жапония мен АҚШ-тан озық, ал Жапония бірнеше педагогикалық стандарттар бойынша АҚШ-тан асып түседі [2; 3].

Білім беру жүйесін басқаруға қажетті білім кешенін анықтау үшін кәсіптік жоғары білім құрылымын салыстырмалы талдаудың педагогикалық тұжырымдамасына сараптама жүргізу қажет. Бұл кешенге мыналар кіреді:

1. Бақылау әдістері арқылы қол жеткізуге болатын мақсаттарды анықтау (мазмұны мен оқу мақсаттары).

2. Педагогикалық әдістеме бірінші позициядан соңғы позицияға өту үшін қолданылады (тәрбие мен оқыту әдістері, жоғары білімнің толық жүйесін және оның компоненттерін жақсарту және өзгерту).

3. Мақсатқа жетуді қалай басқаруға болады, яғни қол жеткізілген жағдайды бағалау.

Салыстырмалы педагогикалық зерттеулерде білім беру мен оқытудың мазмұнын нақты сипаттау мен талдау өте маңызды [4].

Қазақстандық университеттермен өзара қарым-қатынаста шетелдік білім беру жүйесін салыстырмалы педагогикалық зерттеу қазіргі уақытта өзекті болып табылады. Оның маңыздылығы жалпы адамзаттың дамуы мен өміршеңдігіне қатысты кәсіптік білім беру мен академиялық зерттеулердің ұстанымдарын зерттеу болып саналады. Кәсіптік білім беру жүйесінің пайдалы қызметінсіз және инновациялық технологиялар саласындағы инновациялық зерттеулерсіз әлемдік жағдайда жоғары позицияны сақтау және әлемдік экономикалық жүйеде жақсы позицияларды бекіту мүмкін емес. Нәтижесінде білім беру сапасын халықаралық деңгейде салыстыра зерттеудің маңыздылығы артып келеді.

Зерттеу әдістері

Әдістеме теориялық (модельдеу, талдау және синтез, жүйелі белсенділікке көзқарастар теориясы), эмпирикалық (кеңес беру, педагогикалық эксперименттер, бақылау), әлеуметтік психология (әлеуметтік өлшем), салыстырмалы педагогиканың негізгі тармақтары бойынша ғылыми идеяларға негізделген терең тұжырымдамаларды қалыптастыруға ықпал ететін әдістерді қамтиды. Бұл мақалада біз өткенге негізделген сипаттамалық, салыстырмалы түрдегі статистикалық әдіске сүйенеміз. Осының бәріне қосымша, жоғары білім интеграциясы және т.б. талданады.

Зерттеуде келесі әдістер қолданылды:

1) логикалық талдау әдісі;

2) зерттеу тақырыптары бойынша талдауларға кешенді көзқарас;

- 3) жоғары оқу орындарының қызметіне жүйелі көзқарас;
- 4) индуктивті әдіс (нақтыдан жалпыға дейін);
- 5) бақылау әдісі;
- 6) салыстыру әдісі.

Дәстүрлі жағдайда эксперименттер ұйымдастырылды, онда осы елдердің кәсіптік білім беру жүйелеріндегі өзгерістердің нақты ерекшеліктері туралы шынайы және нақты ақпаратты алу және талдау үшін сұрақтар мен бақылаулар сияқты әдістер қолданылды.

Дәстүрлі жағдайда жүргізілген эксперименттердің нәтижесінде Түркия мен Қазақстандағы жоғары білім сипаттамаларын салыстыру мақсатында біздің зерттеуіміз үшін қажетті материалдар алынды.

Жоғары білім беру құрылымдарының мемлекеттік жағдайларындағы өзгешелік себептері мен салдарларының табиғилығын түсіндіру тиісті фактілерді (деректерді) жүйелі түрде іздеу және талдау арқылы анықтау керек болды. Осылайша, білім беру статистикасы білім беру жүйесінің жағдайы мен даму бағытының көрсеткіштерін, жеке тұлғалар мен қоғамның қажеттіліктеріне сәйкестігін, білім беру құрылымы туралы автоматтандырылған мәліметтер базасын ұйымдастыруда маңызды болады [5].

Қазіргі уақытта осы саладағы зерттеулердің белгілі бір ерекшелігі практикалық бағыт болып саналады, ол уақыт өте келе маңызды бола бастайды. Көптеген елдердің ғалымдары білім беру құрылымын салыстырмалы талдау білім беруді жоспарлау жүйесін реформалау мен ілгерілету үшін пайдалы құрал болуы керек деп келіседі. Егер зерттеу дұрыс әдіснамалық тұрғыда негізделген болса, нәтиже жемісті болады [6].

Талдау мен нәтижелер

Салыстырмалы педагогикалық зерттеу әдістемесі педагогикалық теорияның психологиялық, философиялық, кибернетикалық, логикалық ережелер мен интеграциясының, өзара енуінің нәтижесі болып табылады.

Салыстырмалы зерттеулер дегеніміз – бірлік пен қайшылықты, олардың себептерін, даму жағдайы мен бағытын, сондай-ақ олардың тәжірибесін өз елінің білім беру құрылымында қолдану мүмкіндігін тиімді бағалауды анықтау үшін әртүрлі мемлекеттердің білім беру жүйелерінің белгілі бір әдістерін немесе элементтерін қолданатын салыстырулар.

Консистенция принципіне негізделген педагогиканы салыстырмалы талдаудың әдіснамалық принциптерін белгілеу маңызды, өсіп келе жатқан және тәуелсіз ғылыми пән болып саналады. Бұл жұмыста жүйелі әдіснама тұрғысынан озық мемлекеттердегі кәсіптік жоғары білім беру жүйесінің педагогикасын салыстырмалы талдау міндеттері белгіленіп, кәсіби педагогиканың ерекше сипаттамалары және осы жүйелердің прогрессивті бағыттары жинақталған, озық мемлекеттердің тәжірибесін қолдану мүмкіндігі сипатталған.

Университет мамандарының кәсіби қабілеттерінің маңыздылығын анықтауға арналған педагогикалық салыстырмалы зерттеу әдіснамалық принциптерді қолдана отырып жүргізілсе, сәтті болып саналады. Оның құндылығы «бүтінді басқа арқылы зерттеу» [7]. Бұл қағида жеке және жалпы сабақтарда қолданылады.

Бұл зерттеуде әдіснамалық заңдылық дамыған мемлекеттердегі жоғары білім беру жүйесінің педагогикасын салыстырмалы талдаудың арнайы және жалпы әдіснамалық әдістерін анықтау, қалыптасқан жағдайды талдау және оның дамуының негізгі бағыттарын анықтау үшін қолданылады. Бұл қағида шетелдік білім беру жүйесінің қызметін қалыптастыратын, құрайтын және үйлестіретін факторларды зерттеуде маңызды рөл атқарды.

Білім беру жүйесін дамытудың принциптері мен бағыттары бойынша ғылыми зерттеулерді талдау мыналарды көрсетеді:

- Білімге бейімділік – бұл күшті байланыс немесе қарым-қатынас;

- Олар бір уақытта объективті және субъективті;
- Негізгі ерекшелігі – қайталану;
- Олар тұрақты бірізділік айналасында белгілі бір өзгергіштікке ие «принциптер-тенденциялар» санатына жатады.

Бұл зерттеуде дамыған елдердегі жоғары білім беру құрылымындағы өзгерістердің сипаты негізгі элементтерге, ішкі және сыртқы көрсеткіштер мен ішкі жүйелерге сәйкес көптеген кезеңдерде анықталды.

Шетелдік және түрік зерттеушілері жүргізген көптеген зерттеулерді талдау нәтижесінде біз Түркиядағы жоғары білім беруді модернизациялауға қатысты негізгі тұжырымдамалық ережелер мен идеяларды анықтадық, олар жеке ішкі жүйелерді дамытудың әртүрлі стратегияларын әзірлеуде негізгі факторға айналды.

Түркия, Қазақстан сияқты білім мен ғылымның өндіріспен өзара іс-қимылы негізінде өзінің бәсекеге қабілеттілігін арттыруға және жалпыеуропалық интеграциялық үрдістер қатты әсер ететін жаңа қоғам құру қабілетін дамытуға ұмтылады. Түркияның айрықша ерекшелігі – еуропалық білім беру кеңістігіне қатысуға байланысты соңғы талаптар мен ғасырлар бойғы дәстүрлер арасындағы нақты декоммунизацияға ұмтылу. Түркия – Еуропадағы оқу орындарын құруға қатысатын мұсылман елі. Түркия жалпы контексте айқындалған міндеттерді шешу, ұлттық және мәдени бірегейлікті қорғауды шоғырландыру, Еуропа елдерінің жоғары білім беруді дамытудағы тәжірибесін барынша пайдалану мүмкіндігіне ие болды, бұл Қазақстан үшін өте маңызды.

Қазақстан мен Түркиядағы жоғары білім Болон процесіне бағытталған.

Қабылданған бағдарламаны іске асыру нәтижесінде білім беру жүйесін жаңғырту ұйымдастырылып, жүйенің 3 деңгейі енгізілді. Қазақстан Республикасында бакалавриат-магистратура-докторантура, жоғары білім және жоғары оқу орнынан кейінгі білім мамандықтарының жіктеуіші бекітілді, оқытудың 12 жылдық моделі қайта қаралды, техникалық және кәсіптік білім қалпына келтірілді.

Қазіргі уақытта Қазақстанда жоғары білім беру реформалары мен әлеуметтік-экономикалық реформалар нәтижесінде оң үрдістер байқалады:

- 1) жоғары білім беруді басқаруды орталықсыздандыру және демократияландыру;
- 2) жоғары оқу орындарының мәні мен құрылымын өзгерту;
- 3) жаңа нормативтік-құқықтық база құру;
- 4) жоғары білімнің жаңа мемлекеттік стандарттарын енгізу
- 5) ақылы негізде студенттер санын көбейту [8].

А.К. Құсайыновтың айтуынша, Қазақстанның бәсекеге қабілеттілігін жетілдіру мақсатында тұрақты білім беру жүйесін тұрақты дамыту контекстінде Қазақстан Республикасында білім беру саясатының жаңа моделін әзірлеген жөн [4]. Бұл модельдің басты міндеті – әлемдік нарықта бәсекеге қабілетті мамандарды даярлау.

Білімге Инвестициялар мамандардың және жалпы мемлекеттің әлемдегі қазіргі жағдайдағы бәсекеге қабілеттілігін, тәжірибе мен білімді, дағдылар мен зияткерлік әлеуеттің Дүниежүзілік дамуын анықтайтын маңызды факторлар болып саналады.

Білім беру сапасын Ұлттық бағалауды зерттеу барысында Т.О. Балықбаевтың тұжырымдамасы былай түсіндіріледі: «Білім сапасы – бұл берілген материалды игеру процесінде мұғалім мен оқушының өзара әрекеттесу нәтижелерін сипаттайтын оқу көрсеткіштерінің жалпы жиынтығымен анықталған диагностикалық анықталған мақсаттарға қол жеткізу шарасы ретінде оқу мақсаттары мен нәтижелерінің арақатынасы». Бұдан әрі әдістемелерді қалыптастырудың, күрделі міндеттерді шешудің және жоғары білім сапасын бақылауды ұйымдастырудың негізгі элементтері сипатталған:

1) бірінші үздіксіз аттестаттау, жоғары білім беру қызметін аттестаттау, тұлға мен қоғамның кешенді қатынасын қалыптастыру, жоғары білім беру жүйесінің көп сатылы кезеңі;

2) міндеттердің екінші кешені жоғары білім сапасын басқару құрылымдарындағы мақсаттарды таңдау мен негіздеуді, міндеттердің бастапқы кешені бойынша зерттеу нәтижелеріне қарай оларды нормалауды немесе стандарттауды алдын ала айқындайды;

3) үшіншіден, басқару объектісінің сипаты, оның орындылығы, басқару технологиясын дамыту, басқару мақсатының әсеріне қол жеткізу, басқару объектісінің және оның әдістерінің, құралдарының әсері – жетілдірілген болуы;

4) жоғары білім сапасын бақылау әдістерін үздіксіз жетілдіріп отыру қажеттілігін сақтау.

Зерттеу университеттерін қолдау мен дамытудың ұлттық бағдарламасы негізінде Ұлттық Зерттеу университетін ұйымдастыру Ұлттық инновациялық жүйенің тиімділігін жақсартудың басты аспектісі болып саналады [9].

Зерттеу университетінің функциялары Қазақстан экономикасының жоғары технологиялық секторының барлық талаптарын қанағаттандыру негізінде ұлттық инновациялық жүйені ғылыми және гуманитарлық қолдауға бағытталуы тиіс [10]. Зерттеудің пайдалылығының негізгі критерийлері әртүрлі салалардағы белсенді зерттеу қызметі, білімді игеру қабілеті және оны экономикаға тиімді беру, сондай-ақ ел дамуының маңызды салаларында ғылыми зерттеулер мен зерттеулер жүргізуге дайын кадрларды даярлау үшін жоғары тиімді хабардарлықты арттыру жүйелерінің болуы керек. Университет жаңа білім мен инновация өндірісінің орталығына айналуы тиіс.

Қазақстан Республикасының негізгі жоғары оқу орындарының жинақталған тәжірибесі Қазақстанда білім мен ғылымның сапасын арттыру бойынша жаңа мақсаттар мен міндеттер қоюға мүмкіндік береді. Қазіргі уақытта университеттің оқу бағдарламасының мазмұнын анықтаудағы академиялық еркіндігі кеңейтілді: пәндік курстардың құрамдас бөлігі бакалавр дәрежесі үшін 40%-дан 50%-ға дейін, магистр дәрежесі үшін 50%-дан 60%-ға дейін және докторантура үшін 70%-дан 80%-ға дейін өсті [7, 17-б.].

Болон процесі аясындағы Түркияның ынтымақтастығы елдің ЕО-ға кіруге жалпы сыртқы саяси бағытына сәйкес келетіндігін растау қажет. Түрік студенттері Болон процесі аясында «Леонардо да Винчи», «Соқрат», «Эразмус» және «Жастар» сияқты көптеген бағдарламаларға қатысуға мүмкіндік алады. Түрік билігі білім алушылардың қазіргі ұтқырлығына қарамастан, мамандарды отанына қайтару үшін түрлі іс-шаралар ұйымдастыруда. ТУБИТАК «баратын жер – Түркия» репрезентативті бағдарламасын ұйымдастырады. Ірі түрік компанияларының өкілдері АҚШ-тың 200-ге жуық университеттеріне барып, Түркиядан келген білім алушылар үшін сөз сөйледі және бағдарлама аясында оқуды бітіргеннен кейін үйге оралғаннан кейін мансаптық өсу туралы ақпарат берді [11].

Түркияда соңғы кездері 163 жоғары оқу орындары болды. XVI ғасырда құрылған және елдегі ең сапалы білім беретін Стамбул университеті елдегі 2-ші орынға ие ең көне университет. Мемлекеттік университет – Анкара университеті. Сонымен қатар, соңғы жылдары Түркияда бірқатар жеке меншік университеттер ашылды. Негізінен Түркия университеттерінде сабақтар ағылшын және түрік тілдерінде оқытылады. Университеттер даму процесінде академиялық және ғылыми, тілдік және ағылшын тілінің белсенді қолданылуына байланысты көптеген өзгерістерге ұшырады. Жоғары білім беру жүйесінің басты мақсаты Батыс университеттерінің моделін енгізу болды, бұл шет тілдерін үйренуді жақсартуда көрініс тапты [12].

Қазіргі уақытта Түркияда Еуропадағы екінші ірі ағылшын тілді жоғары білім беру жүйесі бар, оның ішінде екі жетекші мемлекеттік университет, Богази университеті және

Таяу Шығыс техникалық университеті (METU), олар тек ағылшын тілінде сабақ береді. Қазіргі уақытта түрік тілінде сөйлейтін жоғары білім беру жүйесі бар және түрік тілінде сөйлейтін жоғары білім беру жүйесін ұсынады. Кейбір университеттер ағылшын тілінде ғана оқытуды ұсынады. Оларға Стамбул техникалық университеті, Бахшехир, Билкент, Чанкая, Хорта Шығыс Текник, Измирдің жоғары технологиялары, Измир Эконом, Фатих, Догуш, Терим, Коч, Бейкент, Ишик, Ясар, Сабанджи, Едитепе жатады. Көптеген жеке ұйымдар ағылшын тілін толық немесе ішінара оқытады. Алайда, Галатасарайда Француз университетінде оқу толығымен француз тілінде жүргізіледі. Барлық мемлекеттік университеттер студенттерге осында оқуды жалғастыру үшін дайындық тілдік курстарын ұсынады.

Түркияда бакалавр дәрежесі университетте 4 жылдық оқуын сәтті аяқтағаннан кейін ғана беріледі. Деңгейлерге бөлінбейтін атрибуттар бар [13]. Бұған стоматология және ветеринария мамандары үшін 5 жылдық оқу және 6 жылдық медициналық білім кіреді. Осы 3 саладағы біліктілік бакалавриат пен магистратура үшін бірдей.

Қазіргі әлемдік саяси жүйеде университеттің маңыздылығының негізгі факторы оның академиялық зерттеулер нәтижесінде танымал әлемдік рейтингке енуі болып саналады. Студенттерді білім тұрғысынан да, инфрақұрылым тұрғысынан да тарту, әртүрлі әлеуетті арттыру және студенттерді академиялық ұтқырлық мүмкіндіктері бойынша да, оқу ақысы бойынша да тарту мүмкіндігі. Түркияда оқу ақысы салыстырмалы түрде жеке университеттерде 5000 АҚШ долларынан жоғары болып келеді. Мемлекеттік университеттерде түрік азаматтарының оқу ақысы 80 доллардан 250-ге дейін, ал шетелдік студенттердің оқу ақысы 7 мың, 8 мың долларға дейін. Мемлекеттік университеттердегі түрік азаматтары үшін ағылшын тілі 150-ден 500 долларға дейін, ал шетелдік студенттер үшін оқу ақысы 4 мың доллардан жоғары. Бұл ретте «Түркия Республикасы мен оның бауырлас елдерінің» (Молдова, Татарстан, Қазақстан, Дағыстан, Башқұртстан, Моңғолия, Қарашай-Черкесия, Тәжікстан, Украина) жеке жоғары оқу орындарында оқитын студенттердің көпшілігі түрлі гранттар алады.

Түркиядағы жоғары білім беру реформасы осы кезеңде жалғасуда және оның мақсаттарының бірі магистратура мен бакалавриат бағдарламаларын кенейту, студенттердің ұтқырлығын қолдау, қос диплом санын көбейту және белгілі бір «несие» жүйесін әзірлеу болып табылады. Түркия мамандануына немесе маңызды талаптардың орындалуына байланысты жоғары білімнің барлық кезеңдерінде игерілетін көптеген жалпы және арнайы қабілеттерді (дескрипторларды) зерттейді. Бұл Еуропа елдеріндегі білім сапасының негізгі сипаттамалары мен көрсеткіштері емес, бірақ жоғары білімнің ұзақтығы да, білім көлемі де емес, бұл мамандардың мамандануы мен білім нәтижесіне байланысты салалар жиынтығы.

Болон процесі түрік білімі мен ғылымына оң әсер еткенін және Түркия өзінің жоғары білім беру жүйесін еуропалық білім беру жүйесіне тиімді біріктіргенін атап өткен жөн. Түрік билігі өз рейтингтерін ұстана отырып, Еуропалық рейтингтің «баспалдақтарында» өз университеттерін ілгерілетуде мықты бағдарламалар жасаған. Түркиядағы жоғары білім өзінің мүдделері мен ерекшеліктерін ескере отырып, шетелдік тәжірибені қолдана отырып, қазіргі кездегі мәселелерді белсенді түрде шешеді.

Қазақстандық жоғары оқу орындарында студенттері иеленуі тиіс сапалық сипаттамаларға қажеттілікті талдау іске асырылды. Түркия мен Қазақстандағы жоғары білім беру жүйесін талдау кезінде пайдаланылатын деректерді өлшеуге арналған көрсеткіштер жүйесі осы теориялық негізде алынған нәтижелерді эмпирикалық түрде растады.

Теориялық тәсілдер мен статистикалық есептеулер негізінде ұйымдастырылған Қазақстан мен Түркияның оқу орындарын салыстыру белгілі бір дәрежеде жүргізіледі.

1-кесте – Халқы 15 млн. адамнан асатын елдердегі білім деңгейі

Біліммен қамтылған млн. адам

	Бастапқы	Орташа	Жоғары	Студенттердің үлесі %
Канада	0,5	2,7	Н.д.	2,7
Қытай	26,6	99,2	31	2,4
АҚШ	8,8	24,2	20,4	6,8
Түркия	0,8	7,1	2,9	4
Франция	2,6	5,9	2,2	3,4
Ресей	5,1	9,6	9,3	6,3
Қазақстан	0,5	1,7	0,6	3,8

Халықтың қанша бөлігі жыл сайын әртүрлі елдердегі университеттерге барады? ЮНЕСКО көрсеткіштері бойынша белгілі бір жастағы жастардың санына негізделген университеттерде оқитын жастардың пайызын анықтау осы 1-ші кестедегі көрсетілген сандар негізінде осы елдердегі жастар үшін жоғары білімнің қолжетімділігіне қатысты.

ЮНЕСКО-ның дереккөздеріне қарасақ әр түрлі ел халқына жоғары білімнің қолжетімділігінің көрсеткіші әр түрлі (2-кесте).

2-кесте – Әр түрлі ел халқына жоғары білімнің қолжетімділігінің көрсеткіші (ЮНЕСКО мәліметі бойынша – 2021 ж.).

Мемлекет	Түсілім %
Түркия **	92,3
Швейцария	86,9
Беларусь	84,4
Ресей	84,2
Қазақстан*	69,2
АҚШ	50,9
Ауғанстан **	15
Өзбекстан	9,6
Буркина-Фасо	9,1
Мозамбик*	6,6

Бұл кестеде оқу уақытына сәйкес келетін жас санатындағы тұрғындардан түскен студенттердің пайыздық көрсеткіштері келтірілген. Мұнда әлеуетті талапкерлердің жас санатындағы халықтың 69,2%-ы Қазақстан университеттеріне қабылданғаны көрсетілген. Түркияда бұл көрсеткіш 92,3%-ға жетеді. Бұл осы екі елдің арасындағы сандық көрсеткіштердің айырмашылығын көрсетеді.

Түркия мен Қазақстанның қазіргі мәдени, экономикалық және әлеуметтік-саяси жағдайлары көп жағдайда жоғары білім беру жүйесін жаңғырту үшін шет елдердің білім беру тәжірибесіне сүйенеді. Салыстырылатын жоғары білім беру жүйесінің тиімді жұмыс істеуге мүмкіндік беретін, бірақ мәдени-экономикалық және әлеуметтік-саяси

сипаттамаларға негізделген кейбір әлеуметтік-білім беру сипаттамаларына ие тұстары да бар. Бұл жүйе белгілі бір әлеуметтік-білім беру жағдайларын қамтамасыз етеді және басқа құрылымға айналуға жатпайды, өйткені олар қазіргі уақытта басқа жағдайларда тиімді жұмыс істей алмайды. Түркияда жоғары оқу орнын бітірушілердің коммерциялық және кәсіпкерлік қызметке жұмылдыруы, түлектерді әлеуметтік қорғау және жұмысқа орналастыруда қолдау көрсетуі Қазақстан үшін ерекше мән беретін жайт екені байқалды. Бұл осы салыстырмалы талдау нәтижесінде байқалып отырған жайт.

Салыстырмалы талдау нәтижесінде соңғы 3 онжылдықта дамыған мемлекеттерде жоғары білім берудің дамуы ғылымның, өндірістің және техниканың негізгі жетістіктерін көрсететін маңызды сапалық және сандық өзгерістермен қатар жүретіні анықталды, олар жедел даму мен ғылыми-техникалық прогресс нәтижесінде әлеуметтік-саяси және экономикалық факторлардың әсерінен пайда болды. Бұл жоғары білімнің негізгі функцияларына, басқару мен ұйымдастырушылық құрылымға, білім беру қызметін ұйымдастыруға және білім беру мазмұнына, университеттің ғылыми-зерттеу қызметі, өндіріс және басқа салалар арасындағы байланысқа әсер ететіні айқындалды.

Қорытынды

Біздің бұл зерттеуіміз Түркиядағы, әсіресе жоғары білім саласындағы шет елдердің тәжірибесіндегі жаңа тенденцияларды анықтайды. Зерттеу нәтижелері бойынша бәсекеге қабілетті экономикасы бар елдер қазіргі әлемде барынша өркендейтіні белгілі. Қазіргі уақытта білім беру жаһандық Ұлттық, антропогендік және экономикалық сын-қатерлер жағдайында адамның өмір сүруі мен дамуының негізгі қағидатына айналуға және жалпы жаһандық өркениет пен адамзаттың тұрақты дамуының халықаралық танылған тұжырымдамасын жүзеге асырудың алғышарты болып табылады.

Қорытындылай келе, мақалада қазақстандық жоғары білім беру жүйесіне, қоғамның білім беру жағдайына дәл бейімделу ретінде енгізілуі мүмкін Түрік жоғары білім беру жүйесінің кейбір ерекшеліктері сипатталған. Мұндай функцияларға педагогика факультетінің білім алушыларының рөлін күшейту, зерттеу барысында коммуникациялық, декоммунизациялық және ақпараттық технологияларды сауатты пайдалану, студенттердің білім беру бағдарламаларын құруға қатысуы, кәсіптік бағдарлаудың нәтижелі белсенділігі, білім алушыларды коммерциялық және кәсіпкерлік қызметке жұмылдыру, түлектерді әлеуметтік қорғау және жұмысқа орналастыруды қолдау және т.б. жатады. Бұл осы екі елдің арасындағы жоғары білім беру саласында бір-бірінен тәжірибелік алмасуға боларлықтай жайттардың бар екенін білдіреді.

Қазіргі уақытта жоғары білім беру саласындағы халықаралық ынтымақтастықты дамыту, жоғары білім беру саласындағы білім алушылар мен педагогтар және ғалымдардың халықаралық ынтымақтастығы, жоғары білім берудің халықаралық проблемаларын шешу, шетелде оқу ұзақтығына қатысты шешімдер мен құжаттарды екі жақты шешу маңызды болып саналады.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ

1. Zholdasbekov A.A., Zholdasbekova B.A., Abitiarova A.A., Balabekov A.T. Alptekin Zeinel, Fomina T., Sakenov Zh. Pedagogical technologies for formation of the healthy life-style of students // *Espacios. Education.* – 2018. – Vol.39(№21). – P. 37–56.
2. Джонстон Д. Брюс. Высшее образование в США в 2000 г. // *Перспективы. Вопросы образования.* – 1992. – №3. – С. 9–20.
3. Зарубежные системы образования (США, Япония, Великобритания, ФРГ, Франция) / Под ред. Ю.Г. Круглова. – М.: МГОПУ, 1996. – 216 с.
4. Кусаинов А.К., Анарбек Н. Система образования Германии // *Вестник АПН Казахстана.* – 2009. – №1(28). – С. 70–83.

5. Развитие национальной системы оценки качества образования: отчет о НИР (заключительный) / Национальный центр государственных стандартов образования и тестирования: рук. Балыкбаев, Т.О. – Алматы, 2005. – 120 с. – Библиогр.: с. 119-120. – № ГР 0104РК0014. – Инв. № 0205РК00663.
6. Анарбек Н. Сравнительное образование в Казахстане: вектор развития // Вестник КазНУ. – 2011. – №3(34). – С. 43–50.
7. McBurnie G. Pursuing Internationalization as a Means to Advance the Academic Mission of the University: an Australian Case Study // Higher Education in Europe. – 2011. – Vol. XXV. №1. – P. 63–75.
8. Ұлттық білім беру жүйелері: жалпы сипаттамасы мен құрылымы. – Алматы: РОНД, 2004. – 160 б.
9. Жолдасбеков А.А. Студенттерге зияткерлік тәрбие беру // Қазақстан ғылымы және өмірі. – 2018. – №1/2 (55). – С. 110–114.
10. Mu-Hsuan Huang. Opening the black box of QS World University Rankings // Research Evaluation. – 2012. – Vol. 21, Iss. 1. – P. 71–78.
11. David A. Turner. World class universities and international rankings // Ethics in science and environmental politics. – 2013. – Vol. 13. – P. 167–176.
12. Стародубцев И.И. Трансформирующаяся Турция. – М.: ИБВ; МГИМО, 2011. – 255 с.
13. Bologna Process. National Reports 2005-2007: Turkey. [Electronic resource]. URL: http://www.aic.lv/ace/ace_disk/2005_07/Nat_reps/TurkeyNatRep10Jan07.pdf [date of access 13.04.2024]

REFERENCES

1. Zholdasbekov A.A., Zholdasbekova B.A., Abitiarova A.A., Balabekov A.T. Alptekin Zeinel, Fomina T., Sakenov Zh. Pedagogical technologies for formation of the healthy life-style of students // Espacios. Education. – 2018. – Vol.39(№21). – P. 37–56.
2. Djonston D.Brius. Vysshee obrazovanie v SShA v 2000 g. [Higher education in the USA in 2000] // Perspektivy. Voprosy obrazovania. – 1992. – №3. – С. 9–20. [in Russian]
3. Zarubejnye sistemy obrazovania (SShA, Japonia, Velikobritania, FRG, Francia) [Foreign education systems (USA, Japan, Great Britain, Germany, France)] / Pod red. Iu.G. Kruglova. – М.: МГОПУ, 1996. – 216 с. [in Russian]
4. Kusainov A.K., Anarbek N. Sistema obrazovania Germanii [The German education system] // Vestnik APN Kazahstana. – 2009. – №1(28). – S. 70–83. [in Russian]
5. Razvitie nacionalnoi sistemy ocenki kachestva obrazovania: otchet o NIR (zakliuchitelnyi) [Development of the national education quality assessment system: research report (final)] / Nacionalnyi centr gocudarstvennyh standartov obrazovania i testirovania: ruk. Balykbaev, T.O. – Almaty, 2005. – 120 с. – Bibliogr.: с. 119-120. – № GR 0104RK0014. – Inv. № 0205RK00663. [in Russian]
6. Anarbek N. Sravnitelnoe obrazovanie v Kazahstane: vektor razvitia [Comparative education in Kazakhstan: a vector of development] // Vestnik KazNU. – 2011. – №3(34). – S. 43–50. [in Russian]
7. McBurnie G. Pursuing Internationalization as a Means to Advance the Academic Mission of the University: an Australian Case Study // Higher Education in Europe. – 2011. – Vol. XXV. №1. – P. 63–75.
8. Ul'tyq bilim beru juileri: jalpy sipattamasy men qurylymy [National Education Systems: general characteristics and structure]. – Almaty: ROND, 2004. – 160 b. [in Kazakh]
9. Joldasbekov A.A. Studentterge ziatkerlik tarbie beru [Intellectual education of students] // Qazaqstan gylymy jane omiri. – 2018. – №1/2 (55). – С. 110–114. [in Kazakh]
10. Mu-Hsuan Huang. Opening the black box of QS World University Rankings // Research Evaluation. – 2012. – Vol. 21, Iss. 1. – P. 71–78.
11. David A. Turner. World class universities and international rankings // Ethics in science and environmental politics. – 2013. – Vol. 13. – P. 167–176.
12. Starodubcev I.I. Transformiruiushaiasia Turcia [The Transforming Turkey]. – М.: IBV; МГИМО, 2011. – 255 с. [in Russian]
13. Bologna Process. National Reports 2005-2007: Turkey. [Electronic resource]. URL: http://www.aic.lv/ace/ace_disk/2005_07/Nat_reps/TurkeyNatRep10Jan07.pdf [date of access 13.04.2024]